

بررسی استراتژی‌های توسعه گردشگری ساحلی، در جزیره کیش

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۳/۲۰

تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۴/۲۵

کد مقاله: ۵۰۳۵۳

علیرضا مشبکی اصفهانی^۱، وحیده مجاهد^۲، محمدرضا
مشبکی اصفهانی^۳

چکیده

امروزه صنعت گردشگری به عنوان بزرگترین و متنوع ترین صنعت دنیا به حساب می آید و بسیاری از کشورها این صنعت را بخشی از منبع اصلی درآمد، اشتغال زایی، رشد بخش خصوصی و توسعه ساختار زیربنایی خود تلقی می کنند. مناطق ساحلی بطور ذاتی برای انسانها جاذب و از پتانسیل لازم جهت اجتماع گردشگران برخوردار می باشند و بی تردید می توان به گردشگری ساحلی به عنوان یک منبع جهت ارزش افزوده و درآمد ویژه برای شهرهای ساحلی نگریست. اما توجه به این نکته ضروری به نظرمی رسد که محیط زیست ساحلی بسیار حساس و آسیب پذیر بوده، فشارهای ناشی از فعالیت‌های مبتنی بر گردشگری از جمله ایجاد پروژه های مختلف در راستای جذب گردشگرمانند: هتل ها، بازارها، کلوب های غواصی، اسکله ها... می تواند تعادل اکولوژیکی محیط را برهم بزند. روش انجام پژوهش حاضر به شیوه توصیفی و تحلیلی می باشد و جمع آوری داده ها از طریق مطالعات کتابخانه ای و مشاهدات میدانی انجام گرفته است. هدف پژوهش از نوع کاربردی بوده و ضمن شناخت مقدماتی از گردشگری ساحلی به بررسی نقش گردشگر ان در تخریب محیط زیست جزیره کیش و تاثیرات زیست محیطی پروژه های مرتبط با گردشگری پرداخته شده است. در ادامه به بررسی عوامل مخمل همچون تغییرات کاربری ها و تأثیر آن بر تغییر شکل سواحل و همینطور تغییرات ایجاد شده در سواحل ماسه ای ناشی از تأثیر سازه های انسان ساخت پرداخته شده است. در پایان با ارائه ی جدول SWOT راه کارهایی جهت توسعه گردشگری ساحلی در این جزیره پیشنهاد شده است. نتایج بدست آمده حاکی از آن است که افزایش روزافزون گردشگران و ایجاد تاسیسات گردشگری ورفاهی برای آنان سبب تخریب و تغییر شکل چهره طبیعی سواحل شده است که این امر نیاز به برنامه ریزی در زمینه توسعه پایدار سواحل راضوری می نماید.

واژگان کلیدی: گردشگری، مناطق ساحلی، محیط زیست، جزیره کیش، تغییرات کاربری

۱- عضو هیئت علمی گروه معماری دانشگاه پیام نور، تهران، ایران؛ alirezamoshabaki@yahoo.com

۲- کارشناسی ارشد معماری، دانشگاه آزاد واحد بین الملل کیش

۳- کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری

۱- مقدمه

امروزه گردشگری بهترین وسیله برای شناخت جهان، دوستی ملل، گفتگوی تمدن‌ها، اقتصاد سالم و استفاده بهینه از طبیعت و محیط‌زیست می‌باشد (حیدری، ۱۳۷۸: ۱۰). آنچه در اذعان عمومی وجود دارد این است که گردشگری را محدود به بررسی بناهای تاریخی و آثار باستانی می‌دانند. اما بی‌شک دیدنیها و پدیده‌های دریایی یکی از جذاب‌ترین زمینه‌های گردشگری است و چشم انداز اقتصاد آینده است و می‌تواند بسیار مورد توجه قرار گیرد. اما نکته حائز اهمیت این است که رونق گردشگری در هر مکان جغرافیایی در کنار پیامدهای مثبت و منفی اقتصادی، اجتماعی، اثرات زیست‌محیطی به همراه دارد که در صورت ادامه یافتن می‌تواند خسارت‌های جبران‌ناپذیری را به بار آورد. امروزه حجم فعالیت‌های بشر و تأثیر آن در محیط‌زیست از چنان ابعادی برخوردار شده است که حوزه نفوذ آلودگی‌ها و تخریب محیط‌زیست به نقطه خاصی از جهان محدود نشده است، این معضلات اقصی نقاط جهان را درنوردیده است (هنربخش، ۱۳۸۵: ۷۹). بی‌تردید جزیره کیش با توجه به موقعیت طبیعی و اکولوژیکی و قرار گرفتن در آبهای خلیج فارس به‌عنوان تنها جزیره مرجانی ایران، داشتن مناطقی سرشار از پدیده‌های منحصر به فرد طبیعی و دارا بودن شرایط زیست‌محیطی و دریایی بستر مناسبی را برای پیشرفت صنعت گردشگری و ایجاد پروژه‌های گردشگری در رقابت با کشورهای مختلف فراهم کرده است. علم و شکوفایی اقتصادی کشور نقش قابل توجهی را ایفا کند اما عدم توجه به این مناطق حساس در نهایت می‌تواند موجب تخریب آن و کاهش میزان سرمایه‌گذاری در جزیره گردد و که این مقوله نیازمند برنامه ریزی هدفمند و پایدار خواهد داشت. تاکنون مطالعات، تحقیقات و گزارشات مختلفی در رابطه با مسائل زیست‌محیطی در جزیره ارائه شده و پایان نامه‌هایی نیز نگاشته شده است. خانم پیگاه امیدوار در پایان نامه کارشناسی ارشد خود به ارزیابی پیامدهای زیست‌محیطی توریسم در جزیره کیش و ارائه راهکار در جهت مدیریت نواحی ساحلی پرداخته است، هم‌چنین مهندسین مشاور سازه پرداز ایران به مدیریت شرکت فرا دریا عرشه و با حمایت سازمان منطقه آزاد کیش پروژه‌ای را تحت عنوان طرح جامع مدیریت سواحل و محیط‌زیست جزیره کیش (ICZM) در سال ۱۳۸۶ انجام داده اند و گزارشات خود را در ۱۵ جلد کتاب ارائه نموده اند. اما هدف پژوهش پیش رو پاسخ به این پرسش است که پروژه‌های مرتبط با گردشگری در جزیره کیش چه پیامدهای زیست‌محیطی به همراه دارند؟ مقاله حاضر که با شیوه توصیفی و تحلیلی صورت گرفته است و به جمع‌آوری داده‌ها از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و مشاهدات میدانی پرداخته است، پس از تعریف گردشگری و نقش آن‌ها در تخریب سواحل به بررسی تغییرات کاربری و نقش آن بر تغییر شکل سواحل و تخریب محیط‌زیست پرداخته و در پایان با ارائه جدول SWOT راهکارهایی را پیشنهاد نموده است.

۲- مبانی نظری پژوهش

۲-۱- تاریخچه و مفهوم گردشگری ساحلی

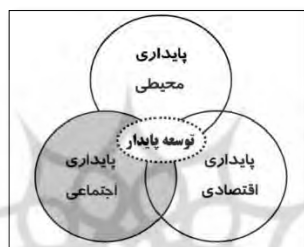
گردشگری ساحلی از قدیمی‌ترین انواع گردشگری است. در ابتدای امر این فضاها، مختص افرادی بود که تنها برای دیدار از سواحل دریا مراجعه می‌نمودند، اما در دهه‌های اخیر بازار گردشگری ساحلی اغلب ترکیبات متنوعی از انواع اقامت و استفاده گردشگران را بویژه در طول تابستان تقاضا نموده و با رقابتی فزاینده خواستار سرمایه‌گذاری‌های عمده در زمینه زیرساختها و... ایجاد تسهیلات و حفاظت منابع طبیعی اعم از دریا، سواحل، تالابها و سایر میراث طبیعی می‌باشد. گردشگری فعالیتی چندمنظوره است که در مکانی خارج از محیط عادی گردشگر انجام می‌گیرد و مسافرت گردشگر بیش از یکسال طول نمی‌کشد و هدف تفریح، تجارت و یا فعالیت‌های دیگر است چنانچه برای انجام چنین فعالیتی نواحی ساحلی و محیط دریایی منظور نظر قرار گیرد آن را توریسم ساحلی می‌نامند (سرایی، ۱۳۷۸: ۷۵). گردشگری ساحلی مستلزم مسافرت از یک محل اقامت و تمرکز بر محیط‌های دریایی است (Orams, 1999: 8). ناحیه ساحل محل پیوند آب و خشکی و فصل مشترک دو اکوسیستم با اختصاصات مجزا از یکدیگر است. (دانه کار ۱۳۸۳: ۱۰) امروزه گردشگری ساحلی یکی از بزرگترین فعالیت‌های جهان محسوب می‌گردد، به گونه‌ای که بطور مستقیم در شکل دهی الگوی توسعه نواحی ساحلی موثر بوده و تأمین‌کننده مزایای مستقیم و غیرمستقیم اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیطی بسیاری برای میزبانان است. اما باید خاطر نشان کرد که چنین رویکردی بی‌تردید نگرانیها و بیم‌هایی از تهدید و تخریب هویت، محیط و میراث طبیعی، تاریخی و فرهنگی ساکنان محل را به همراه خواهد داشت. بنابراین مقابله با اثرات ناشی از رشد توریسم کنترل نشده و به عبارتی روشن‌تر رسیدن به گردشگری پایدار نیازمند روشها و شیوه‌های صحیح برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت این مکانهاست. از میان تمامی فعالیت‌هایی که در مناطق ساحلی انجام می‌گیرند، هیچ کدام از نظر گستردگی و تنوع به اندازه محث توریسم و تفریحات ساحلی نمی‌باشند بطوریکه طبیعت پویای این بخش و وسعت تقاضا، اغلب طرح‌های مربوط را در زمره طرح‌های ملی و منطقه‌ای قرار می‌دهد و تمامی سواحل بصورت مستقیم و غیرمستقیم تحت تأثیر آن قرار می‌گیرند. آب پاک، سکونتگاه‌های ساحلی سالم و محیطی ایمن و لذت بخش، اساس گردشگری ساحلی موفق است. به همین نحو آبزیان و

منابع دریایی (ماهیها، نرم تنان، تپه های مرجانی و تالابها) نیز از موارد مورد توجه می باشند (انوری و نساج، ۱۳۷۸: ۱۰). فعالیتهای گردشگری ساحلی را می توان به دو گروه اصلی تقسیم نمود:

- ۲- فعالیتهای متکی بر طبیعت: مانند ماهیگیری، شنا، حمام آفتاب، غواصی، قایقرانی، اسکی روی موج سواری و...
- ۱- فعالیتهای متکی بر تسهیلات انسان ساخت مانند: خرید، تفریح، استفاده از رستوران ها، پارک ها، شهرسازی ساحلی، سینماهای روباز و... (سرابی، ۱۳۷۸: ۷۲).

۲-۲- گردشگری پایدار

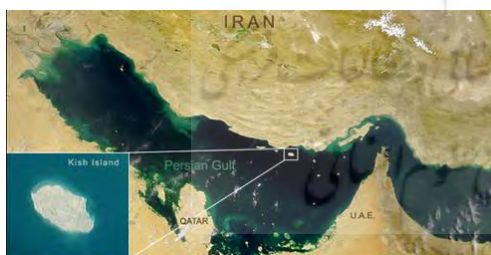
توسعه پایدار توسعه ای است کیفی و متوجه کیفیات زندگی است و هدف از آن بالا بردن سطح کیفیت زندگی برای آیندگان است. توسعه پایدار در سه حیطه دارای مضامین عمیقی است: پایداری محیطی، پایداری اقتصادی و پایداری اجتماعی (شکل ۱). یکی از مصادیق توسعه پایدار گردشگری است. بر اساس تعریف باتلر (Butler) گردشگری پایدار نوعی گردشگری است که در زمان نامحدود، در محیطی ادامه یابد و از نظر انسانی و کالبدی، به محیط زیست آسیب نرساند؛ و به گونه ای فعال باشد که با تسهیل توسعه پایدار، به سایر فعالیت ها و فرآیندهای اجتماعی آسیبی وارد نیآورد (طیبیان، ۱۳۸۴: ۹۴). پایداری در زمینه گردشگری سبب می گردد که فرایند ارائه خدمات به گردشگر در راستای حفظ محیط طبیعی صورت گیرد.



شکل شماره ۱: شاخص های توسعه پایدار، ماخذ: (opecd, 2001: 12)

۳-۲- گردشگری در جزیره کیش

جزیره کیش که از نظر تقسیمات کشوری مرکز بخش کیش از شهرستان بندر لنگه در استان هرمزگان می باشد، با مساحتی معادل ۹۰/۴۵۷ کیلومتر مربع در ۱۸ کیلومتری از کرانه جنوبی ایران قرار گرفته است (اشکال ۲ و ۳).



شکل ۳: عکس هوایی از موقعیت جزیره کیش



شکل ۲: جزیره کیش (ماخذ: map.kish.ir)

(ماخذ: Earthobservation.nasa.gov)

در سال ۱۳۴۹ هیاتی آمریکایی-ایرانی جزیره را مورد بازدید قرارداد و با توجه به ویژگی های طبیعی، سواحل زیبای مرجانی و آب های زلال اطراف آن، به عنوان مرکز توریستی بین المللی انتخاب شد (اعتمادفر، ۱۳۸۸). کاخ شاه، هتل کیش، فرودگاه و کازینو، اولین بناهای مدرن کیش محسوب می گردند. تا هنگام پیروزی انقلاب اسلامی ایران، کیش مرکز تفریح شاه و دوستانش محسوب می شد. جزیره کیش در سال ۱۳۶۱ به عنوان نخستین منطقه آزاد اقتصادی کشور برگزیده شد و امروزه اقتصاد کیش بر پایه گردشگری و تجارت استوار است. جزیره کیش امکانات و پتانسیل های بسیار مناسبی جهت جذب گردشگر دارد و می تواند طیف وسیعی از گردشگران داخلی و خارجی را به خود جذب کند.

ساختار مرجانی، جذابیت های تاریخی و فرهنگی، قابلیت استفاده شنا و تفریحی در ماههای سرد سال، حیات غنی زیر آب، پوشش گیاهی بومی، توپوگرافی مناسب ساحلی، موقعیت جزیره نسبت به بدنه اصلی کشور و ... از امکانات این جزیره است. نظر به اکوسیستم حساس جزیره کیش، انجام هرگونه توسعه و پیشنهاد هرگونه طرحی برای توسعه توریسم نیاز به بررسی دقیق و اجرای فرآیند ارزیابی اثرات زیست محیطی دارد (نیازمند، ۱۳۷۸: ۹).

۳- نقش گردشگران بر سواحل کیش

احتمالاً به علت بالا بودن امکانات گردشگری و مدیریت بهتر در جزیره کیش نسبت به دیگر سواحل ایران مشکلات و برخی معضلات کمتر از دیگر سواحل می باشد، اما متأسفانه در این جزیره نیز گردشگران همواره بر سواحل و آبهای ناحیه ساحلی تأثیرات منفی داشته و دارند که این امر نیاز به برنامه ریزی بهتر و سنجیده تری خواهد داشت. در حال حاضر در جزیره کیش بیشترین حجم مراکز تفریحی و گردشگری در قسمت شرق جزیره تجمع یافته است. در نتیجه بیشترین تأثیر عملکرد توریسم بر خط ساحلی شرق و شمال شرق جزیره می باشد. در قسمت شمال جزیره دره پرتغالیها و شهر باستانی حریره قرار گرفته و در قسمت شمال غرب جزیره نیز در کنار منطقه عربها اسکله صیادی و آلچیق هایی در کنار ساحل و مراکز خرید واقع شده است. در بخش غربی گردشگران از کلبه هور دیدن می کنند و در قسمت جنوب غرب نیز کشتی یونانی قرار دارد، که اغلب هنگام غروب محل تجمع گردشگران بسیاری است. در سایر نقاط خط ساحلی جزیره بویژه در امتداد خط ساحلی جنوبی تقریباً سواحل بکر و دست نخورده باقی مانده است و تغییر کاربری به جهت استفاده های گردشگری مشاهده نمی شود. با توجه به ماسه ای بودن سواحل شرق و شمال شرقی جزیره این نواحی برای استفاده های ورزشی و تفریحی از جمله پلاژهای ساحلی و ورزشهای آبی مناسب است و بی شک بیشترین حجم گردشگر و بیشترین تغییر کاربری ساحل به منظور استفاده گردشگران در این بخش از ساحل مشاهده می گردد.

مراکز اقامتی هتل و تأسیسات) بر کاربری زمین، زیبایی و جذابیت مناظر (تسهیلات و زباله)، خاک (فرسایش و کاهش)، آلودگی (آب و فاضلاب) و آبهای سطحی موثر بوده اند. مراکز تجاری نیز بر کاربری زمین، آبهای سطحی، زیبایی و جذابیت مناظر، خاک، آلودگی های محیطی، فرهنگ و اقتصاد منطقه تأثیر گذاشته اند. بالاخره مراکز تفریحی توریستی و ورزشی بویژه تسهیلات فراهم شده در سواحل، بر کاربری زمین، آبهای سطحی و زیرزمینی، زیبایی و جذابیت مناظر، خاک، آلودگی های محیطی و حیات وحش منطقه موثر بوده اند. در وضعیت موجود، اراضی وسیع و لکه های متعددی در سطح جزیره بویژه در نواحی حساس و شکننده ساحلی، بدون برخورداری از هرگونه توجیه زیست محیطی، مورد ساخت و ساز قرار گرفته اند (حیدری، ۱۳۷۸: ۱۳۷).

تخریب و تبدیل بی ملاحظه ی فضاهای طبیعی به فضاهای مصنوع و احداث بناهای حجیم و مرتفع با توجه به محدودیت چشم اندازهای طبیعی جزیره و اعمال تناسب بین محیط های طبیعی و مصنوعی (انسان ساخت) در نواحی ساحلی کاملاً مشهود می باشد. تقطیع چشم اندازهای طبیعی با احداث راهها و ساختمانها، اثراتی چون از بین رفتن اکوسیستم های حساس، کاهش ارزشها و خسارات فیزیکی را به همراه خواهد داشت. برای حمایت محیطی در اقدامات، باید برنامه ریزی دقیق جهت جلوگیری از تخریب اکوسیستم ها قبل از اجرای پروژه ها انجام گیرد (همان: ۱۷۷). مطالعات انجام گرفته نشان می دهد که در قسمت های شرق و شمال شرق جزیره که بیشترین حجم گردشگر را پذیرا می باشد و دارای تراکم بالایی از تأسیسات گردشگری (همچون: آلچیق ها در کنار ساحل، هتل ها و رستوران ها و تأسیسات ورزشی و ...) است و جنس ساحل اغلب، ماسه ای اس، بیشترین تغییر مرفولوژی و یا به عبارتی روشن تر تخریب مستقیم سواحل ماسه ای صورت می گیرد. در این رابطه ساخت و سازهای ساحلی، به عنوان یک مانع در فرسایش و رسوب گذاری ساحل نقش اساسی داشته اند و خود سبب بوجود آمدن شکل خاصی از ساحل میشوند. در نتیجه می توان گفت که تراکم گردشگران در امتدادهایی خاص از سواحل سبب شده در این مناطق تأسیسات و ساخت وسازها به منظور رفاه حال گردشگران و جذب توریست بیشتر رو به افزایش باشد که وجود این تأسیسات سبب تغییر شکل و مرفولوژی خط ساحلی می شود و بعضاً در مواردی برای بهره برداری های ویژه، قسمت هایی از ساحل را بریده و یا به آن به شکل پیشروی در آب افزوده اند که این خود سبب تغییر خط ساحل می شود (همان: ۱۷۷). از سویی دیگر رفت و آمد گردشگران در کنار سواحل نه تنها باعث افزایش آلودگی محیط زیست ساحلی و آب شده بلکه به علت استفاده آنها از سواحل خود سبب تغییراتی در محیط زیست ساحلی می شود که نمونه ای از آن جمع آوری صدفها و مرجانهای تزئینی توسط گردشگران است.

۴- تغییرات کاربری و نقش آن بر تغییر شکل ساحل

همانطور که ذکر شد یکی از عوامل تغییر دهنده خط ساحلی عوامل انسانی می باشند که تحت عنوان تغییرات کاربری اراضی بررسی می شوند. از آنجا که جزیره کیش از زیباترین و گردشگر پذیرترین جزایر کشور است در نتیجه روز به روز شاهد افزایش

تغییرات کاربری در آن خواهیم بود که سبب می شود جزیره از یک محیط طبیعی به یک محیط انسان ساخت تبدیل شود. بنابراین روند تحولات کاربری اراضی در جزیره را می توان به سه دوره کلی تقسیم نمود:

- دوره اول: کیش دهه ۴۰ و قبل از آن - دوره دوم: کیش دهه ۵۰ - دوره سوم: کیش حاضر (مهندسین مشاور سازه پرداز، ۱۳۸۶: ۸)

• دوره اول

در دوره اول که می توان آنرا کیش منزوی با ساختاری سنتی نامید فعالیت های صید، کشاورزی و تجارت بر اقتصاد آن حاکمیت داشت. این جزیره بصورت ملکوت الطوائفی اداره می گشت. جمعیت جزیره در سرشماری ۱۳۴۵، ۱۱۰ نفر بوده که بیش از ۸۰ درصد آن در ماشه، ۷۰ درصد در سفین و ۸۰ درصد باقیمانده در سایر روستاها اقامت داشته اند. براساس اطلاعات منعکس شده بر روی نقشه رزم آرا مربوط به سال ۱۳۴۱ و همچنین عکس هوایی سال ۱۳۴۶، عناصر انسان ساخت در این دوره کمتر از ۸ درصد سطح جزیره را اشغال می نموده و شامل عناصر ذیل بوده اند (جدول ۱):

جدول ۱: عناصر انسان ساخت در دوره اول تحولات کاربری اراضی در کیش (افشار سیستانی، ۱۳۷۰: ۳۹ و ۲۴۳)

خرابه های شهر حریره	باغات متعدد که عمدتاً اطراف سکونتگاهها بوده اند.	لنگرگاه قنوات
محوطه های مسکونی (و خدمات مربوطه)	دوچراغ دریایی	جاده های خاکی

بقیه اراضی کیش که سطح غالب آن را تشکیل می داده است به اراضی بایر و پوشش گیاهی پراکنده اختصاص داشته است. (کارزونی، ۱۳۶۷: ۱۱۱). در نتیجه در این دوره زمانی تغییر کاربری به معنای واقعی وجود نداشته یا بسیار محدود بوده و سواحل نیز اغلب شکل طبیعی خود را حفظ کرده بودند.

• دوره دوم

دوره دوم کیش را که از اواخر دهه ۴۰ و عملاً از اوائل دهه ۵۰ آغاز گردیده را می توانیم کیش تفرجگاهی بنامیم که با ایجاد تشکیلات و تخصیص منابع مالی، عمدتاً دولتی، کیش در یک زمان نسبتاً کوتاهی تبدیل به یک محیط گردشگری اشرافی گردید. در این دوران استفاده از فضا برای استقرار فعالیت های تفریحی و اقامتی موقت و خدمات زیربنایی و ارتباطی متنوع گسترش یافت و عناصر جدید شهری در پهنه جزیره و بویژه در شمال و شمال شرق آن براساس یک طرح جامع استقرار داده شد. در این راستا بزرگترین سکونتگاه کیش یعنی ماشه و همچنین سجم که در موقعیت های ممتازی قرار گرفته و اراضی و سواحل همجوار آنها جزء ممتاز و بارزترین اراضی جزیره بود، تخریب و ساکنین آن به مکان مسکونی جدید و طرح ریزی شده ای در شرق سفین منتقل گشتند. در این دوره علی رغم اشغال قابل ملاحظه زمین توسط کاربری های کاملاً جدید، کماکان سطح قابل ملاحظه ای از اراضی جزیره را اراضی بایر و با پوشش گیاهی پراکنده و جنگل کاری تشکیل می داد و سطح ناچیزی از جزیره به محیط انسان ساخت تعلق گرفته بود. سطح اشغال جزیره در این دوره حداکثر حدود ۸۱ درصد محاسبه گردیده است. اشغال کننده های عمده زمین در اواخر این دوره را می توان عناصر ذیل نام برد:

جدول ۲: عناصر انسان ساخت در دوره دوم تحولات کاربری اراضی در جزیره کیش

تاسیسات آب	بناهای اداری (بخشداری، گمرک، سازمان عمران، صدا و سیما...)	ویلاهای نوارسیاحتی	سفین قدیم، سفین جدید و باغو	خانه های سازمانی
تاسیسات شیلات	هتل و مهمانسرای کیش	کاخ سلطنتی و...	فرودگاه	بازار سفین و فرانسوی ها
واحدهای آموزشی سفین جدید	تاسیسات نیروی هوایی	کازینو	بندرگاه و گمرک	اراضی جنگل کاری شده
درمانگاه	اراضی کشاورزی و باغات سفین	کمپ کادراهنشاهی		

و جاده های آسفالتی که ارتباطات، فرودگاه، بندرگاه سفین و نوار سیاحتی را تأمین می نمود (همان منبع: ۸۸۱). با بروز انقلاب، اقدامات عمرانی کیش به مدت حدود یک دهه متوقف گردید.

• دوره سوم

دوره سوم که تقریباً پس از اوایل دهه ۷۰ آغاز گردید و آن را می‌توان دوره رشد کیش نامید، شاهد تحولات بسیار گسترده‌ای در نحوه استفاده از اراضی جزیره بوده است. این تحولات در راستای تبدیل شدن کیش به منطقه آزاد تجاری صنعتی و خارج کردن آن از سکون و انزوا رخ داد. در این دوره، فعالیت‌های بازرگانی و تجاری به طور بی‌سابقه‌ای افزایش یافت و تغییر سیاست سازمان در زمینه نحوه مالکیت اراضی و مجازشمردن واگذاری قطعی اراضی جزیره برای استفاده‌های متنوع و مختلف، در افزایش سرمایه گذاری در زمینه‌های مختلف به ویژه در زمینه فعالیت‌های گردشگری، تجاری و مسکونی بسیار مؤثر بود. در این زمان همانند یک محیط شهری با اندازه متوسط انواع مختلف کاربری‌های شهری در دوران کوتاهی در کیش استقرار یافت. از جمله: کاربری‌های صنعتی، کارگاهی، تفریحی، ورزشی، مسیر ویژه دوچرخه، اداری، آموزش عالی و فرهنگی. همانگونه که در ادامه اشاره خواهد شد، بخش‌های وسیعی از کیش بویژه در سمت شرق و شمال جزیره به کاربری‌های مسکونی، گردشگری، تجاری و همچنین جنگل کاری اختصاص یافت. در این دوره به لحاظ گستردگی ساخت و ساز، بخش‌هایی از کیش همانند یک کارگاه ساختمانی وسیع ظاهر شده و می‌شود و در عین حال نیز بخش‌های جنوبی و غربی کاربری‌های مختلف به صورت متفرق پراکنده گشته و در نیمه شمالی و شرقی گسترده شده‌اند. البته کماکان بخش‌های بسیار زیادی از جزیره به صورت بایر باقیمانده است (مهندسين مشاور گنو، ۱۳۷۱: ۵۹).

۴- اراضی و گروه‌های عمده کاربری

کیش را می‌توان یک محیط نسبتاً ساخته نشده تلقی کرد. از مساحت ۹۷۰ هکتاری آن، حدود ۶۸۸۰ هکتار را اراضی بایر، جنگل کاری، باغ و کشاورزی و دارای پوشش گیاهی پراکنده تشکیل داده که معادل ۷۵ درصد کل جزیره می‌باشد تنها ۲۲۱۰ هکتار از جزیره سطوح ساخته شده می‌باشد. کاربری‌های عمده کیش را می‌توان به گروه‌های زیر تقسیم نمود:

- مسکونی و گردشگری
- صنعتی، کارگاهی و خدماتی
- حمل و نقل و انبارها بایر و اراضی با پوشش گیاهی پراکنده
- جنگل کاری، کشاورزی، باغ و فضای سبز
- سایر، شامل تأسیسات و تجهیزات شهری، نظامی و غیره

۵- تغییرات کاربری در نواحی ساحلی

از آنجا که بیشتر ساخت و سازهای جزیره کیش در حاشیه سواحل ماسه‌ای صورت گرفته این تأسیسات بر سرعت و شدت تغییر شکل ساحل افزوده است و می‌توان گفت سازه‌های انسان ساخت تأثیر مستقیم بر تغییر مرفولوژی خط ساحلی گذاشته است و تغییر کاربری اراضی از حالت طبیعی به مصنوعی سبب تغییر شکل ساحل گشته است. بنابراین در سواحل ماسه‌ای که امکان تغییرات مرفولوژیکی در آن‌ها به دلیل شکل، ساختار و جنس ساحل امکان پذیر است، در صورت به فعل رسیدن پتانسیل حمل رسوب موازی ساحل و وجود منابع رسوبی کافی، در صورت احداث سازه‌های ساحلی که مانع جریان رسوب گردد، تغییراتی در دو سمت سازه احداث شده به صورت فرسایش و پس روی خط ساحلی و یا رسوب گذاری و پیش روی خط ساحلی ایجاد خواهد شد که میزان و موقعیت این تغییرات بستگی به جهت انتقال خالص رسوب و نیز مقدار پتانسیل حمل خواهد داشت (مهندسين مشاور سازه پرداز، ۱۳۸۶: ۳۸۶). در ادامه نمونه‌هایی از تغییرات ایجاد شده در سواحل ماسه‌ای ناشی از سازه‌های انسان ساخت آورده شده است.

• رسوب گذاری در ساحل غربی بندرگاه تجاری کیش

مقایسه تصاویر ماهواره‌ای مربوط به سال‌های ۱۳۶۶ و ۱۳۸۳ در محدوده بندرگاه تجاری (واقع در شمال شرقی جزیره) نشان می‌دهد که در غرب این بندر در محدوده نسبتاً کمی رسوب گذاری انجام شده و خط ساحل پیش روی داشته است. جهت انتقال رسوب خالص موازی ساحل نیز مویید این مطلب است که در این محدوده از ساحل جهت انتقال رسوب از سمت غرب به شرق بوده و تجمع رسوبات در غرب بازوی غربی بندرگاه طبیعی است. (مجاهد، ۱۳۸۹: ۱۶۳). اما تصویر سمت چپ نشان می‌دهد که سازمان منطقه آزاد بطور کامل سمت چپ بندرگاه را با خاک پر کرده است و این امر نمونه کامل سازه‌های انسان ساخت در این قسمت از ساحل می‌باشد (اشکال ۵ و ۴).



اشکال ۴ و ۵: رسوب گذاری غرب بندرگاه تجاری) وسط (بر اساس تصویر سال ۱۳۸۳ در مقایسه با تصویر سال ۱۳۶۶ (راست) (مأخذ: مهندسین مشاور سازه پرداز) و تصویر سمت چپ ۱۳۹۵ (مأخذ: ۵/۱۶/۲۰۱۶، google earth)

• تغییرات ایجاد شده در ساحل اطراف هتل داریوش

تصاویر ماهواره ای نشان می دهد که ساحل مقابل هتل داریوش (واقع در شرق جزیره) به دلیل ساخت و سازهایی که در راستای جذب گردشگران در آن صورت گرفته، می تواند به عنوان یک ساحل دست خورده مد نظر قرار گیرد. عمده ترین تغییری که به طور واضح در این محدوده از ساحل مشهود است، احداث موج شکن و درپیی آن رسوب گذاری در ساحل شرقی و فرسایش کمتر در ساحل غربی آن است (اشکال ۶ و ۷).



شکل ۶: تغییرات ایجاد شده در ساحل مقابل هتل داریوش (مأخذ: مهندسین مشاور سازه پرداز، ۱۳۸۶)



شکل ۷: تغییرات ایجاد شده در ساحل مقابل هتل داریوش (۱۳۹۵)
(مأخذ: ۵/۱۶/۲۰۱۶، google earth)

• تغییرات خط ساحل در اطراف اسکله پاپیون

اسکله اختصاصی پاپیون در شرق جزیره واقع شده است و در مقابل آن سازه ای سنگی احداث شده است که شکل آن در قسمت انتهایی شبیه لنگر کشتی است. این سازه باعث رسوب گذاری گسترده تر در ساحل جنوبی و با وسعت کمتر در ساحل شمالی گردیده است. رسوب گذاری در ساحل جنوبی آن به دلیل جهت جنوب به شمال انتقال رسوب موازی ساحل است که به دلیل ممانعت از حرکت آن توسط این سازه، رسوب گذاری در ساحل جنوبی آن صورت گرفته است. رسوب گذاری موضعی در ساحل شمالی و بلافاصله بعد از سازه سنگی با شکل خاص پیشانی این سازه مرتبط است. بدین صورت که شکل سازه سنگی در انتهای آن باعث شده است ساحل شمالی (بلافاصله بعد از سازه) در برابر انتشار امواج شرقی تا جنوب شرقی در سایه سازه سنگی قرار

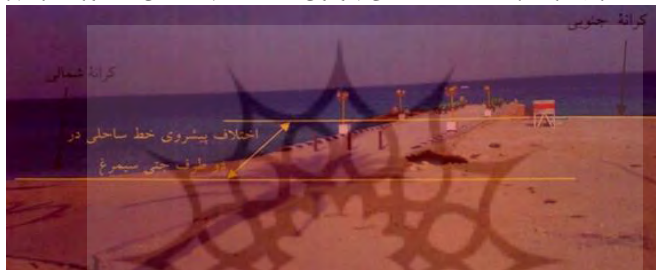
گرفته و اثر فرسایشی این امواج در ساحل شمالی از بین برود و در مقابل رسوبات حمل شده توسط جریانات ناشی از امواج شمال شرقی، رسوب گذاری موضعی در ساحل شمالی سازه ایجاد کنند (همان: ۱۶۶-۱۶۷)

• **تغییرات موقعیت خط ساحل در ساحل محدوده هتل سیمرغ**

در ساحل جنوب غربی جزیره و در مقابل هتل سیمرغ یک اسکله سنگی تفریحی احداث شده است که در این منطقه از ساحل با توجه به جهت حرکت رو به شمال رسوب، رسوب گذاری در جنوب اسکله ایجاد شده است (اشکال ۸و ۹).



شکل ۸: رسوب گذاری در اطراف اسکله سنگی پاپیون (مأخذ: مهندسین مشاور سازه پرداز، ۱۳۸۶)



شکل ۹: نحوه رسوب گذاری در ساحل جنوبی اسکله هتل سیمرغ (مأخذ: مهندسین مشاور سازه پرداز، ۱۳۸۶)

• **تغییر موقعیت خط ساحل در پشت بارج متروکه در ساحل شرقی**

بالا تر از پلاژ بانوان جدید بارجی (شناوری برای حمل و نقل) در کنار ساحل ماسه‌ای و به موازات ساحل رها شده است. این بارج مشابه یک موج شکن موازی با ایجاد منطقه‌ای آرام در بین ساحل و بارج و تفرق امواج عمود بر ساحل، باعث شکل‌گیری پدیده‌ای بنام تومبولو (نوعی زمین چهره حاصل از رسوب گذاری) شده است.



تصویر شماره ۷: پیش آمدگی ساحل در پشت بارج رها شده به موازات ساحل در شمال شرقی مسجد امیرالمومنین (مأخذ: مهندسین مشاور سازه پرداز، ۱۳۸۶)

۶- تجزیه و تحلیل اطلاعات

در پژوهش حاضر ضمن طبقه بندی نقاط قوت و ضعف و نیز فرصت‌ها و تهدیدهای موجود، ماتریس استراتژی‌های متناسب با موقعیت بصورت جدول حاضر ارائه شد (جدول ۳).

جدول ۳: تحلیل SWOT و ارائه استراتژی توسعه گردشگری در جزیره کیش

نقاط ضعف-Weakness	نقاط قوت-Strenghts	SWOT
<p>۱-عدم وجود یک استخوان بندی منسجم و هماهنگ در زمینه تخصیص فضا و کاربری های مناسب ۲-عدم رعایت اصول همجواری کاربری ها و فقدان حضور ضوابط در مورد ارجحیت کاربری ها در زمان تخصیص زمین (مانند استقرار منطقه صنعتی در مجاورت شهر تاریخی حریره و ورزشگاه المپیک) ۳- فقدان یک نظام سلسله مراتبی در شبکه معابر و بعضاً اشغال بی رویه فضا توسط این کاربری ها ۴-وجود پروژه های نیمه کاره و رها شده</p>	<p>۱-جذب بالای گردشگر درسال به لحاظ موقعیت طبیعی و اکولوژیکی و قرارگرفتن درآب های خلیج فارس به عنوان تنهاجزیره مرجانی کُشو ۲- اکوسیستم متنوع دریایی و ساختار مرجانی ۳- حیات غنی زیر آب، پوشش گیاهی بومی، توپوگرافی مناسب ساحل ۴-سواحل ماسه ای و مرجانی بی نظیر و آبهای پاک ۵-جاذبیت های تاریخی و فرهنگی، قابلیت استفاده شنا و تفریح در ماه های سرد سال</p>	<p>فرصت ها-opportunities</p>
<p>استراتژی تقویت (WO) حفظ فرصت</p>	<p>استراتژی های هدف (SO) استفاده بهینه و سریع از فرصت</p>	<p>۱-سطح قابل ملاحظه اراضی بایر و با پوشش گیاهی محدود که در حدود ۶۱/۷ درصد سطح کل جزیره را شامل می شود و امکان استقرار انواع فعالیت ها و کاربری های جدید را میسر می سازد. ۲-انعطاف پذیری نظام اداری و شهرسازی کیش در مقابل تغییرات ضروری در کاربری های موجود و تصمیم گیری های قبلی ۳-وجود ساحل گسترده و توان بالقوه برای فعالیت های تفریحی و گردشگری ۴-وجود چشم انداز ها و محیط طبیعی نسبتاً بکر و پرجاذبه به واسطه دریا برای انواع فعالیت های گردشگری و ساحلی ۵-فاصله نزدیک کیش به ساحل ایران و امکان انتقال بخشی از فعالیت های حمل و نقل دریایی مرتبط با کیش در این سواحل</p>
<p>استراتژی های پرهیز (WT) جستجوی فرصت</p>	<p>استراتژی های ثبات (ST) ایجاد فرصت</p>	<p>تهدیدها-Threats</p>
<p>۱-برنامه ریزی و مدیریت صحیح درجهت تخصیص کاربری اراضی ۲-تدوین قوانین مناسب برای جلوگیری از تقسیم نوار ساحلی جزیره ۳-میارها کنترل و پایش مناسب و موثر برای ثبت و اعلام تاثیرات فعالیت های مخرب و توسعه انسانی ۴-الزام اجرای جرابم دیرکرد بناها و لغوجواز بناهایی که بیشتر از زمان مقرررها شده اند</p>	<p>۱-دورنگه داشتن تأسیسات و نواحی در حال توسعه از خط ساحل (طرح جامع خط تراز +۲ متر) و محافظت از آنها در برابر مناطق باریک بالا و در معرض مخاطرات محیطی بارعایت حریم ساحلی جهت ساخت و سازها در پشت این خط ۲-کنترل و نظارت برمناطق حفاظت شده ی زیست محیطی ویژه در دوره های حساس زیستی ۳-مطالعه و بررسی دقیق و علمی درجهت کشف مقدارفرسایش ساحلی درحالی سالیان مشخص و ارائه این تغییرات به صورت نموداروگزارش اختصاصی و ممنوعیت ساخت و ساز و یا بازسازی سازه ها در حد فاصل این خط تا دریا.</p>	<p>۱-تخریب اراضی ساحلی، اثرات زیست محیطی و اثربرچشم اندازها ی طبیعی ۲-اختلال درزیست گاههای حیات وحش (ازجمله لاک پشت ها و مرجان ها) و اختلال دردوره های حساس زیستی آن ها ۳-آلودگی آب و افزایش میزان کربن دران، رسوبگذاری، فرسایش خاک و تولیدزباله، فرسایش و تخریب سواحل ۴-تابودی اکوسیستم طبیعی ۵-تغییر کاربری زمین</p>

۷- اقدامات و طرح های پیشنهادی

اقدامات عمده ای که در رابطه با کاربری اراضی بایستی پس از تصویب طرح جامع توسعه انجام پذیرد را می توان برشمرد:

۱-تهیه طرح های بهسازی، بازسازی و مرمتی درجهت کاهش تخریب محیط زیست ۲-تلاش جدی درجهت حفظ حریم دریا در پروژه های عمرانی و گردشگری ۳-تهیه طرح های مجتمع ها و عناصر عمده خدماتی و گردشگری

بایدخاطر نشان نمود که دراین بین حریم دریا را بایستی به عنوان یک محدودیت اساسی برای ایجاد بنا و تأسیسات زیربنایی تلقی نمود. این محدودیت ناشی از دو عامل طبیعی و شهرسازی است. علاوه بر ضرورت رعایت حوزه جزر و مد آب دریا، حوزه ای که بدلیل گرم شدن هوا و بالا آمدن آب های آزاد از جمله خلیج فارس، زیر آب خواهد رفت را بایستی به عنوان یک محدودیت احتمالی در نظر گرفت. در طرح جامع خط تراز +۲ متر به عنوان حریم قطعی دریا که در آن هیچگونه تأسیسات و بنائی نبایستی ایجاد گردد، در نظر گرفته شده است. حریم پیشنهادی طرح بین ۱۲۰ الی ۲۰۰ متر است که ۱۲۰ متر تنها بخش های شمالی و شرقی را در برمی گیرد که ساخت و سازهای بسیاری در حاشیه آن ایجاد شده (حد فاصل هتل تابان تا سفین قدیم) و حریم رعایت شده محدود می باشد. در محور سفین قدیم حریم ناچیزی رها گردیده و حریم دقیق آن بایستی در طرح های تفصیلی مشخص شود. در سایر نقاط حریم پیشنهادی حداقل ۲۰۰ متر می باشد. (همان: ۷۹)

نتیجه گیری

جزیره کیش باتوجه به موقعیت طبیعی و اکولوژیکی و قرارگرفتن درآبهای خلیج فارس به عنوان تنها جزیره مرجانی ایران، داشتن مناطقی سرشار از پدیده‌های منحصر به فرد طبیعی و دارابودن شرایط زیست‌محیطی و دریایی گردشگران بسیاری را سالانه به سمت خود جذب می کند اما مطالعات زیست‌محیطی درسال های اخیر و نیز مقایسه عکس های هوایی موجود نشان می دهد که افزایش روزافزون گردشگران و ایجاد تاسیسات گردشگری ورفاهی برای آنان سبب تخریب و تغییر شکل چهره طبیعی سواحل شده است و بی تردید این مقوله نیاز به برنامه ریزی در زمینه توسعه پایدار سواحل را ضروری می نماید.

منابع

- افشار سیستانی، ایرج ، (۱۳۷۰)، جزیره کیش و دریای پارس: مجموعه‌ای از اوضاع طبیعی، جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی و اقتصادی جزیره کیش و ...، تهران: جهان معاصر.
- اعتمادفر، مهدی، (۱۳۸۰) ، ژورنال جزیره طلایی کیش، کیش، تراه دانش.
- انوری، مینا و نساج، مینا، (۱۳۷۸)، گردشگری ساحلی، پایگاه اطلاع‌رسانی معماری و شهرسازی (آرک‌نیوز) سال سوم، شماره ۹.
- حیدری، علیرضا، (۱۳۷۸)، مجتمع توریستی جزیره کیش، پایان‌نامه کارشناسی ارشد معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی تهران.
- دانه‌کار، افشین و مجنونیان، هنریک، (۱۳۸۳)، معیارهای پیشنهادی برای ارزیابی مناطق ساحلی - دریایی به منظور تعیین مناطق حفاظت ساحلی - دریایی ایران (مطالعه موردی: ارزیابی مناطق تحت حفاظت سواحل دریای خزر)، فصلنامه محیط‌شناسی، شماره ۳۵.
- سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، (۱۳۸۳)، «جغرافیای جزایر ایرانی خلیج فارس (جزایر کیش و هندرابی)» تهران، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح
- سراپی، فریبا، (۱۳۷۸)، پیامدهای زیست‌محیطی توسعه توریسم، مجله محیط‌زیست، شماره ۲۹.
- طبیبیان، منوچهر، (۱۳۸۴)، بررسی پتانسیلهای اکوتوریسم در پهنه‌های روستایی ایران. تهران: طرح پژوهشی دانشگاه تهران
- کازرونی، محمدابراهیم، (۱۳۶۷)، تاریخ بنادر و جزایر خلیج فارس، تصحیح منوچهر ستوده، گیلان: موسسه فرهنگی جهانگردی.
- مهندسین مشاور سازه پرداز ایران، (۱۳۸۶) ، طرح جامع مدیریت سواحل و محیط‌زیست جزیره کیش جلد اول و دوم، سازمان منطقه آزاد کیش، معاونت عمرانی و امور زیربنایی.
- مهندسین مشاور گنو، (۱۳۷۳)، طرح جامع جزیره کیش، جلد اول، سازمان منطقه آزاد کیش.
- مجاهد، فرزانه، (۱۳۸۹)، تجزیه و تحلیل فرایندهای ژئومورفیک مؤثر بر تحول خطوط ساحلی جزیره کیش پایان‌نامه کارشناسی ارشد ژئومورفولوژی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی، دانشگاه فردوسی مشهد.
- نیازمند، مازیار ، (۱۳۷۸)، مکانیابی و طراحی مجموعه توریستی با اهداف اکوتوریسم در جزیره کیش، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت محیط‌زیست، دانشکده محیط‌زیست، دانشگاه تهران.
- هنر بخش، نازلی، (۱۳۸۵)، بررسی تبعات اقتصادی عدم مبارزه با گونه‌های مهاجم شانه‌دار در سواحل ایرانی دریای خزر پژوهش نامه محیط‌زیست، معاونت پژوهش‌های روابط بین‌الملل، مرکز تحقیقات استراتژیک، شماره ۱.
- OECD, (2001), The DAC guidelines, strategies for sustainable development.
- Orams, Mark , (1999), Morine Tourism, London 16
- Parser, B. H, (1973) , ThepersianGulf (Holoc ene car bouate sedimentionand diagenesis ina shallow epicontinental sea). Spvingle ° verlag. Berlin. Heidelberg. NEWYORK.

منابع اینترنتی

<http://iczm.pmo.ir>
<http://new.isfahan.ir>
<http://map.kish.ir>

تصاویر ماهواره‌ای

- مهندسین مشاور سازه پرداز ایران، (۱۳۸۶)، طرح جامع مدیریت سواحل و محیط‌زیست جزیره کیش جلد اول و دوم، سازمان منطقه آزاد کیش، معاونت عمرانی و امور زیربنایی

<http://Earthobservation.nasa.gov>, 2009/10/11
<http://google earth> 2016/16/5.